

אני מציע לפניכם פשוט ארבע סימנים, שכל אימת שאנו מוצאים אותם בחווייה מסוימת הרינו רשאים לקורא לה חווייה מיסטית עד כמה שזה נוגע להרצאות הללו. כך נוכל להימנע מכל ויכוח לש סרק ומכל מחלוקת מילולית המלווה עניין זה כרגיל

א. שאין להביעה במילים – השימושי ביותר מבין הסימנים שעל ידיהם אני ממיין מצב רוח מסויים כמיסטי הוא שלילי. הנתון במצב זה מעיד עליו מיד, כי אין זה ניתן להבעה כלל וכי אי אפשר בשום אופן לתאר במלים את תכנו לאשורו. מכאן שרק מי שזכה למצב זה דרך חווייה בלתי אמצעית מכיר את איכותו; אך אין הוא יכול למסור אותו, או על אודותיו לזולתו. בדבר הזה דומים המצבים המיסטיים יותר למצבי הרגשה מאשר למצבי מחשבה. אין איש יכול להסביר לזולתו את איכותה או חשיבותה של הרגשה מסוימת, אם הלה לא הרגיש אותה בעצמו מעולם. מן ההכרח שיהיה אדם בעל חוש שמיעה מוסיקלי כדי לעמוד על ערכה של סימפונייה; ומי שלא אהבה מימיו בעצמו לא יכול להבין למצב רוחו של האוהב.

ב. איכות נואיטית – עם כל שהמצב המיסטי דומה למצבי הרגשה, הרי בעיני בעל החווייה המיסטית הנהו גם מצב של ידיעה. זהו מצב שבו מתגלים לו לאדם מעמקי אמת כאלה, שאינם כלל לפי כללי תפיסתו של השכל ההיקשי. מצבים כאלה עם כל היותם נטולי ארשת, יש עמם גילוי והארה מלאי שחר וחשיבות; ולא עוד אלא שכרגיל נודעת להם מרות מופלאה בהרגשתו של בעל החווייה גם בזמן שלאחריה.

ג. ארעיות – מצבים מיסטיים אינם יכולים להימשך זמן רב. חוץ מבקרים נדירים אין הם נמשכים למעלה מחצי-שעה או שעה, ולכל היותר כשעתיים, ומשעברו גבול זה הריהם שוקעים ונבלעים בתוך אור יום-יום. תכופות לאחר שנמוגו, שוב אין להעלות בזיכרון את איכותם אלא בצורה פגומה; אך בשובם שנית אפשר להכיר אותם מיד; ומפעם לפעם עלולה איכות זו להתפתח ולהוסיף עושר פנימי והרגשת חשיבות.

ד. פאסיביות – אמנם אפשר לסייע לבואם של מצבים מיסטיים על ידי פעולות רצוניות מכשירות, כגון תשומת לב מאומצת, מבצעים מסויימים של הגוף ושאר דרכים, כיעוץ בספרי השימוש של המיסטיציזם; ואף על פי כן משנחה על המיסטיקן רוח ההכרה האופיינית, הריהו מרגיש מיד כי כוח רצונו כאילו הושקת בקרבו, ופעמים שיש לו גם הרגשה כאילו כוח נעלה השתלט עליו ומחזיק בו. תכונה מיוחדת זו הנקובה אחרונה משותפת היא למצבים המיסטיים ולתופעות מוגדרות מסויימות מסוג כפל האישיות או שניות האני, כפי שהן מתגלות בנאום מתנבא, בכתיבה אבטומאטית או בטרנס של מידיום. אבל כשמצבים אלו מופיעים בצורה בולטת וחזקה, עלולים הם ללכת בלי השאיר כל זכר לתופעה וייתכן שלא תהיה לה לזו כל ערך לגבי החיים הפנימיים של האיש, בהמשכם הרגיל, שבשבילם לא היתה, בעצם, אלא הפסקה גרידא. מצבים מיסטיים, במובן המדויק של מלה זו, אינם באים לעולם כהפסקה בעלמא, זכרון כל שהוא לתכנם נשאר תמיד, והרגשה עמוקה של חשיבותם. משנים הם את החיים הפנימיים של בעליהם בין פקידה לקפידה. אבל קשה לתחם בזה תחומים ברורים ונבדלים ואנו מוצאים כאן כל מיני דרגות ומזיגות.

² ויליאם ג'יימס, החוויה הדתית לסוגיה, מחקר בטבע האדם, ירושלים תשכ"ט, עמ' 251-250.